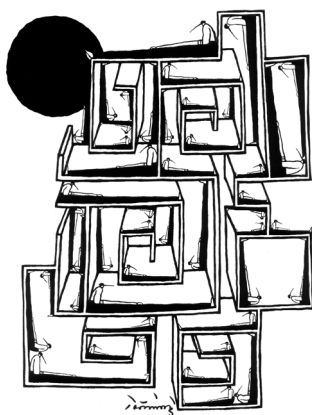

A FORRADALOM TÁBORNOKA

Beszélgetés Boda József egyetemi tanárral

Interjúalanyunk a televíziók politikai műsorainak rendszeres szereplője. Az 1989. decemberi fordulat után elnöki tanácsos (1990–94), Románia svájci nagykövete (1994–97), parlamenti képviselő (1996–2000). Többek között a Cinci ani la Cotroceni [Öt év a Cotroceni-palotában] és a Revoltă la urne [Lázadás az urnáknál] című könyvek szerzője.

■ – Victor Athanasie Stănculescu tábornok egyike az 1989-es decemberi forradalom emblematikus alakjainak. A forradalom kirobbanásának történelmi hetében Nicolae Ceaușescu Temesvárra küldi, majd Milea tábornok halála után átveszi a honvédelmi minisztérium vezetését. Ő volt az, aki december 22-én ahhoz a helikopterhez kísérte Elena és Nicolae Ceaușescut, amelynek útja a diktátor házaspár tárgoviștei perével és kivégzésével ért véget. Stănculescu utóbb többször is hangoztatta: az akkori hatalmi űrben átvehette volna az ország vezetését, ám politikai okokból ezt nem tette meg. Hogyan értékeli a tábornok szerepét a forradalom sorsdöntő napjaiban?

– Egyetértek, Stănculescu tábornok valóban az 1989-es decemberi forradalom emblematikus szereplője. De amennyire emblematikus, annyira rejtélyes (enigmatikus) is. Szívesen válaszolok a *Korunk* kérdéseire, ám már az elején azt kérném, legyenek elnézőek velem. Nem vagyok történész, ritkán fogok hivatkozni forrásmunkákra, és nem az a célom, hogy percről percre rekonstruáljam 1989 decemberének bizonyos eseményeit. Elsősorban a történetek történelemfilozófiai vetületei érdekelnek. Visszakérdezek és kérdéseket teszek fel önmagamnak is, és nem állítom, hogy tudom a válaszokat. Itt van mindjárt a világhálón, a

Tévedni a tábornok is tévedett, ám nem tudom, hogy írhatók-e a számlájára elvesztett emberéletek.

Wikipedián megtalálható állítás: „miután 1989. december 22-én a Ceaușescu házaspár elmenekült a Központi Bizottság épületéből, Victor Athanasie Stănculescu tábornok a forradalom oldalára állt”. Ám, kérdem én, mi volt ez a forradalom, ha egyáltalán forradalom volt december 22-ig, kik voltak a képviselői, kik robbantották ki? Vajon nem volt része a forradalomnak az a mozzanat is, amikor sikerült meggyőzni a Ceaușescu házaspárt, hogy hagyja el a Központi Bizottság épületét, a hatalom székházát? Továbbá, amint az már ismeretes, Románia hivatalban lévő elnökét, a hadsereg főparancsnokát és rettegett feleségét nem úgy eresztették szélnek a Központi Bizottság tetejéről, mint ahogy az esküvőkön a fehér galambokat szokás. Az elnöki helikopter úti célja nem volt a véletlenre bízva: ők ketten életük végállomása felé emelkedtek a levegőbe. Mindezt nem lehetett vaktában, az esetleges kockázatok és ellenreakciók betervezése nélkül végrehajtani. Stănculescutól nem volt idegen ez a – Lukács Györgyhöz folyamodom – „teleológiai tételezés”. Jőmagam megéltem azokat az eseményeket, némelyiküknek részese is voltam, és a – Dinu Sărarut idézve – „begipszelt lábú forradalmár tábornokot” jól ismerem. Így nem állíthatom, hogy a „történelmi objektivitás” igényével közelítem meg azt az időszakot, ám megpróbálom visszafogottan szubjektíven megfogalmazni véleményemet. Igen, a tábornok igazat mond, amikor azt állítja, hogy több alkalma lett volna átvenni akár az állam vezetését is 1989-ben. Nem fogom most a kijelentésemet alátámasztani, de szerintem Románia számára jobb lett volna, ha ez meg is történik. Tekintettel az akkori romániai állapotokra a külföldnek sem lett volna túl sok ellenvetése, ha Stănculescu kerül hatalomra azokban a napokban. Temesváron kegyetlenül megtorolták a Ceaușescu-ellenes tüntetéseket, Kolozsváron, Nagyszebenben és más városokban brutális erőszakhoz folyamodott a hatalom, nem beszélve a véres bukaresti káoszról. Stănculescut pedig alaposan ismerték a kancelláriák és titkosszolgálatok, mind a washingtoniak és londoniak, mind a moszkvaiak vagy akár a budapestiek. Érdekesség, hogy a tábornoknak több alkalma is lett volna eltenni láb alól a hatalmat átvenni készülő új román politikai vezetőket. Simán eltüntethette volna őket a föld színéről. Végleg, vagy csak egy időre. Két-három személy kivételével legtöbbjüknek legfennebb csak a családja észlelte volna a hiányát. Stănculescut tisztelték a katonák, parancsait vakon végrehajtotta volna a hadsereg. Ennek ellenére szinte közönyösen, mosolyogva nézte, amint – talán éppen az ő irodájában – Ion Iliescu honvédelmi miniszterre nevezi ki Nicolae Militarut, ezt a gyászos emlékű tábornokot. Mosolya pedig mintha azt üzenté volna: „én tudom, mi fog következni.” Eltérően a közutálatnak örvendő Militarutól – akinek a szovjet katonai titkosszolgálat, a GRU-val fenntartott kapcsolatairól legendák keringtek – Stănculescu a román hadsereg egyik legtiszteltebb és legkedveltebb főtisztje volt. Részben azért, mert katonacsaládban nőtt fel, felmenői közt szép számmal akadnak magas rangú tiszték (több tábornok is), másrészt azért, mert nem egy „rongyos káplár” volt, hanem művelt, képzett katona, mint ahogy most is az. Stănculescunak tekintélye volt a hadseregben, és – lehet, ez meglepetés – jó hazafinak tartották a beosztottjai. Közismertek voltak a nyugati, elsősorban brit irányultságú szimpátiái és a Moszkvával szembeni fenntartásai. Az 1989. decemberi eseményeket, főként a Bukarestben történeteket tehát valóban nehéz lenne elképzelni Victor Athanasie Stănculescu nélkül. Bárhogy is töröm a fejem, nem jut eszembe rajta kívül a román hadsereg akkori parancsnokai közül egyetlen főtiszt sem, aki elvállalta volna Ceaușescuék Bukarestből történő „elmenekülésének” megszervezését, a diktátor házaspár tárgovístei letartóztatását, majd a kivégzésükről szóló parancs feltétel nélküli végrehajtását. Az akkori hatalom naivan úgy gondolta, hogy a kivégzésükről szóló politikai döntést sikerül majd kirakatperrel leplezni. Nem célom most azt vitatni, hogy jogi szempontból mennyire volt igazságos, erkölcsi szempontból tisztességes az a per. Ami megtörtént, megtörtént. Jó-e, hogy így történt? Ezt a történelem, az utókor dönti majd el.

– Stănculescu tábornok jelenleg második börtönbüntetését tölti. Hogyan látja, igazságosan ítélték szabadságvesztésre?

– Tudja, Justitiát általában bekötött szemű istennőként ábrázolják. Az ábrázolás módja azt üzeni, hogy pártatlanul ítélik, nem tűr el semmilyen külső befolyást vagy, isten ments, politikai és gazdasági érdekek diktálta parancsokat. Ám a történelem során néha előfordul, hogy az igazság istennője egyenesen megvakul, nem lát, nem különböztet meg bizonyos dolgokat. Nem is tudom, hogy emberek, nem pedig isten alkotta törvények alapján hozhat-e az igazságszolgáltatás olyan, végérvényes ítéletet, ahogyan például Stănculescu tábornok esetében tette. Az ítélethozatalnak – legalábbis elképzeléseim szerint – úgy kellene működnie, hogy Justitia a kezében tartott mérleg egyik serpenyőjébe helyezi az érdemeket és jócselekedeteket, a másikba a bűnöket és a tévedéseket, és csak akkor ítéli el a vádlottat, ha a bűnök serpenyője a súlyosabb. Másként nem születhet igazságos ítélet. Ezért úgy gondolom, hogy Stănculescut igazságtalanul ítélték börtönre. Tévedni a tábornok is tévedett, ám nem tudom, hogy írhatók-e a számlájára elvesztett emberéletek. Csak azt tudom, hogy a tábornok katonai parancsai nem kevés ember életét mentették meg. Azt is tudom, hogy Stănculescu közreműködése nélkül a Ceaușescu-rendszer – amely létezésének minden órájában emberéleteket követelt – nem dőlt volna meg olyan gyorsan, mint ahogyan végül is megdőlt.

– *Több parlamenti bizottsági jelentés is készült az akkori eseményekről, ám egyiknek sem sikerült a mai napig tisztázni, mi történt valójában a december 22-e előtti és utáni, tragédiákkal terhelt, zavaros napokban. A résztvevők sok esetben egymásnak ellentmondóan emlékeznek a történetekre, a történészek következtetései pedig eltérőek. Nehéz például magyarázatot találni arra, hogy a diktátor házaspár „felszállása” után, Ion Iliescu és emberei hatalomátvételének napjaiban nem Stănculescut, hanem Nicolae Militaru tábornokot nevezik ki a honvédelmi minisztérium élére. Milyen személyes és hatalmi viszonyok vezettek annak idején Militaru kinevezéséhez? Mi a magyarázata Stănculescu tábornok további életútjának: rövid ideig miniszter volt, majd visszavonult az üzleti szférába, utóbb pedig bíróság elé állították és elítélték?*

– Az 1989 decemberében történtek szálai és kulisszatitkai vélhetően még sokáig homályosak és talányosak maradnak az utókor számára. Magam is megjelentem tanúként annak idején a Gavrilescu-bizottság előtt, és nem értek egyet a testület gyenge lábakon álló következtetéseivel. Két okból nem. Az egyik, hogy a bizottság tagjai nem voltak valamennyien jogászok, és képtelenek voltak pártatlanul megítélni az eseményeket. A másik, hogy a testület ülésain elhangzó kérdések és válaszok egyaránt politikai megfontolásokon alapultak, sőt azt a célt szolgálták, hogy az előre megfogalmazott következtetéseket (még csak nem is hipotéziseket) támasszák alá. Magam is több, tanúktól származó interjút, cikket, a témában megjelent könyvet olvastam. Nem szeretnék általánosítani, de többségük fantáziadús mese, amit kitaláljuk addig ismételtgetett, amíg maga is elhitte. Több akkori eseményről tudok, amelyről manapság azt állítják, hogy alaposan kitervelt forgatókönyv szerint zajlott le, holott csak a véletlen műve volt, vagy egyéni kezdeményezésekhez köthető. Természetesen nehezen magyarázható, miért Nicolae Militaru-t nevezte ki védelmi miniszternek Stănculescu tábornok akcióinak és magatartásának közvetlen hasznélvezője, Ion Iliescu, különösen azért, mert Iliescu volt Stănculescu „választott embere”, nem fordítva. Tény, hogy Iliescu Militaruval konspiráltgatott (cselekedni nem igazán cselekedtek), nem Stănculescuval. Ugyanígy nehéz értelmezni Vasile Ionel tábornok reaktíválását, majd későbbi bizalmas tanácsadói posztját az akkor már megválasztott államfő, Ion Iliescu hivatalában. Furcsállom az akkori események egyik legnevetesebb figurája, Pancea tábornok felbukkanását is Iliescu környezetében. Hab a tortán, hogy számos katonatiszt, elnöki tanácsos és hozzám hasonló elemző a GRU és

Moszkva emberének tartotta Panceát és Vasile Ionelt is. Az ellenszenv egyébként kölcsönös volt közöttünk. Érdekes, hogy maga Stănculescu öt tábornok azonnali tartalékba helyezését szabta meg a hadsereg éléről szóló távozásának feltételéül, és közöttük volt az imént említett két tábornok is. Vajon ez véletlen volt? Ízelítőül elmesélnék két történetet.

Birtokomba került – nem számít, hogy kitől – annak idején egy titkosszolgálati jelentés, amely szerint 1991 első felében egyik külföldi kiküldetése alkalmával Stănculescu Versoix-ban meglátogatta Mihály királyt. Tudni kell, hogy akkoriban két ember neve hallatán borult el Ion Iliescu tekintete: az egyik Corneliu Coposu, a másik Mihály király volt. Túllépve kissé a hivatali hatáskörömet, behívtam Stănculescut cotroceni-i irodámba egy beszélgetésre, és megmutattam neki a titkosszolgálati jelentést. Azt kérdezte, miért mutattam meg neki a jelentést.

Visszakérdeztem: igaz-e, hogy találkozott Mihály királlyal? Igennel válaszolt. „Meg akartam győződni arról, hogy valóban megoldást jelent-e Románia számára a volt uralkodó visszatérése” – magyarázta. „És?” – kérdeztem. „Most nem megoldás – hangzott a válasz. – Már túl késő, vagy még túl korai. Sem mi nem készültünk fel erre a változatra, sem ő. Így túl kockázatos lenne.” Azt mondtam neki: „Victor, tudod jól, nem tehetem meg azt, hogy nem mutatom meg Ion Iliescunak ezt a titkosszolgálati jelentést. Annyit tehetek, hogy várok holnapig, így lesz időd kitalálni valamilyen magyarázatot a királynál tett látogatásodra.” Azt válaszolta, ne várjak másnapig. „Mutasd meg neki ma, de ne most, várj vele délután öt óráig, addig kitalálok valamit” – mondta, és elment.

Egyébként egyszerű a magyarázata annak, hogy Stănculescu tábornok az üzleti életbe vonult vissza. Végig óvakodott attól, hogy bevonja a politikába a hadsereget. Nem tartotta jó megoldásnak a katonai államcsínyt és azt sem, hogy az államvezetés különböző posztjaira főtisztek kerüljenek. Igencsak sérelmezte, hogy eltávolították a politikai döntések közeléből. Az egyetlen menedék számára az üzleti élet volt. Ne feledjük, hogy évekig koordinálta a hadiipart, a fegyver- és lőszerkereskedelmet abban az időszakban, amikor Románia a világ egyik legjelentősebb hadi exportőrének számított. Ismert volt a neve tucatnyi országban, több száz céggel, több ezer üzletemberrel, bankárral, politikussal állt kapcsolatban. Szinte mindannyian készen álltak arra, hogy szponzorálják és támogassák, ha netán indul a romániai elnökválasztásokon. Ez nem csupán feltételezés. Konkrét felkéréseket kapott arra nézve, hogy induljon a választásokon, mondhatni stratégia is készült számára, ám Victor Stănculescu mindezt visszautasította. A magyarázatot csak ő maga tudja, és csak önmagának vallotta eddig be. Ha egyáltalán megtette...

A másik történetem 1990 tavaszán kezdődik. Egy éjszaka a buzăui székhelyű II. Hadsereg főorvosa, dr. Mihai Augustin (a Központi Katonai Kórház későbbi parancsnoka, majd a fogorvosi kar dékánja) ébresztett, néhány katonatiszt kíséretében. Két üzenetet adtak át, amit személyesen Ion Iliescu elnöknek kellett tolmácsolnom. Az első: ha Militaru tábornokot (aki már nem volt miniszter) nem helyezik tartalékba, akkor a II. Hadsereg katonái nem szavaznak Iliescunak. A második: Ștefan Gușă tábornokot, a II. Hadsereg akkoriban kinevezett parancsnokát csak az alárendeltjei és bajtársai, azaz a katonái és tisztjei holttestén keresztül lehet tisztségéből eltávolítani. „Ágyúval lövünk még a légyre is, ha zavarja a parancsnokunkat” – üzenték. Lám, ilyen hangulat uralta akkoriban a román hadsereg egy részét.

– *Melyek ön szerint Stănculescu tábornok erkölcsi, szakmai és emberi jellemvonásai?*

– Csak jót tudok mondani Victor Stănculescuról. A katonai Stănculescu felneveltem. Csodáltam tartását, tömör, pontos beszédstílusát, gyors helyzetfelismerő képességét, illetve azt, hogy a lényeges részletek figyelmen kívül hagyása nélkül tudott általános képet alkotni a körülötte zajló eseményekről. Büszke volt családjá katonai

múltjára, és mindent elkövetett, hogy főtiszthez méltóan viselkedjen. Megindító és tiszteletet parancsoló volt számomra kapcsolata a feleségével, akit „az én úrnőmnek” („doamna mea”) szólított. A nejevel gyöngéd, a barátaival megértő és szolgálatkész volt, idősebb, bölcsőbb testvérként viselkedett. Bizalmat ébresztett.

– *Hogyan látja, a rendszerváltás utáni romániai igazságszolgáltatás – esetenként súlyos – tévedéseinek a bírák képzetlensége az oka, vagy inkább politikai megrendelések állnak a háttérükben?*

– A romániai igazságszolgáltatásban, akár csak más országokban, a bírák elkövetek, elkövetnek és el fognak követni eljárásbeli, logikai és ítélethozatali hibákat. A fontos az, hogy a tévedések emberiek maradjanak. Úgy gondolom, hogy a kérdésében említett súlyos tévedéseket az igazságszolgáltatás szereplői (ügyészek, bírák, sőt ügyvédek) részben hozzá nem értésük miatt, részben külső hatásokra követték el. Nem zárom ki, hogy az éppen hatalmon lévők politikai színezettől függetlenül megrendeltek vagy sugalltak ítéleteket, ám ez igen ritkán történt explicit módon. Számolni kell azonban más külső hatásokkal is, mint például „forradalmárok” sztrájkjával, parlamenti szónoklatokkal, sőt akár az államelnökök közvetlen beavatkozásával bizonyos perekbe. Emellett a hazai sajtó, de leginkább a televíziós csatornák megdöbbentő módon valóságos népbíróvá alakultak át. A médiában szereplő újságírók, elemzők, a „civil társadalom képviselői”, de akár politikusok „bizonyítékokat” mutatnak fel, vádolnak, védenek, perbeszédet tartanak, és végül ítéletet hirdetnek. Elfelejtik, hogy az egyetlen instancia, amely megállapíthatja a vádlott bűnösségét – és büntetése mértékét – vagy ártatlanságát, csakis a bíró lehet! Ilyen körülmények között nincs is szükség „politikai megrendelésre”. Az igazságszolgáltatás szereplői mindig is hajlamosak voltak – kisebb mértékben most is azok – úgy eljárni, ahogy az éppen hatalmon lévők elvárják. Sajnálom, hogy ilyen borúsan zárom a mondandómat, de csak azt közöltem, amit gondolok.

– *Akkor fejezzük be egy játékosabb kérdéssel. Ön szerint a forradalom századik évfordulóján, 2089-ben, kinek lesz köztéri szobra. Felsorolok néhány nevet, kérem, legyen a válasz „igen”, „nem”, „feltehetően”: Nicolae Ceaușescu, Ion Iliescu, Mircea Dinescu, Ion Caramitru, Silviu Brucan, Victor Athanasie Stănculescu, Doina Cornea.*

– Egyiküknek sem.

– *Miért?*

– Azért, mert a történelemkönyvek csupán lábjegyzetben vagy rövid bekezdésben fognak megemlékezni róluk. A történelem szempontjából nem alkottak kimagaslóan jelentőséget. Ez alól talán egyedül Nicolae Ceaușescu kivétel, függetlenül attól, hogy egyébként hogyan vélekedünk róla.

**Kérdezett Horváth Andor
Cseke Péter Tamás fordítása**